Πόλεμος και Ορθολογισμός

Κωνσταντίνος Κωσταγιάννης

Περίγραμμα διάλεξης

- Ορθολογισμός πριν τον πόλεμο
- Είναι οι πόλεμοι ορθολογικοί;
- Ορθολογισμός μετά το ξέσπασμα του πολέμου

Ορθολογισμός πριν τον πόλεμο

Πολιτικές ενδυνάμωσης

- Τα κράτη προσπαθούν να αυξήσουν την ισχύ τους προκειμένου να εξισορροπήσουν απειλές και να αυξήσουν πιθανότητες επιβίωσης (αν και υπάρχει ο κίνδυνος έτσι να αυξήσουν ανασφάλεια λοιπών βλ αμυντικό νεορεαλισμό)
- **Εσωτερική εξισορρόπηση (Internal Balancing):** αύξηση ιδίων δυνατοτήτων
  - Στρατιωτικός εξοπλισμός και αύξηση αμυντικής ισχύος.
  - Οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη.
  - Ενίσχυσης εθνικής αυτονομίας.
- **Εξωτερική εξισορρόπηση (External Balancing):** πολλαπλασιασμός δυνατοτήτων μέσω τρίτων
  - Δημιουργία συμμαχιών με άλλα κράτη.
  - Συνεργασία για την αντιμετώπιση ισχυρότερων ανταγωνιστών.
  - Συγκέντρωσης συλλογικής ισχύος απέναντι σε απειλές.

Είναι οι πόλεμοι ορθολογικοί;

Το «παράδοξο» του Fearon (1998)

- Προσπαθεί να εξηγήσει γιατί οι πόλεμοι μεταξύ ορθολογικών δρώντων συμβαίνουν ενώ έχουν τόσο μεγάλο **κόστος**
- **Παραδοσιακή απάντηση:** Οι πόλεμοι συμβαίνουν επειδή δεν υπάρχουν πιθανές συμφωνίες που τα εμπλεκόμενα κράτη θα μπορούσαν να επιτύχουν που να είναι *προτιμητέες* του ρίσκου του πολέμου
- Που είναι το «πρόβλημα»: Για τον Fearon, τα κράτη γνωρίζουν πριν από τον πόλεμο ότι θα υπάρχει κόστος (όσο μικρό κι αν είναι) -> κάθε πόλεμος είναι εκ των υστέρων (ex post) μη αποτελεσματικός
- Η επίγνωση αυτή, ανοίγει εκ των πραγμάτων την βεντάλια των πιθανών συμβιβασμών ex ante (πριν τον πόλεμο)
- Γιατί λοιπόν τα κράτη δεν καταλήγουν ex ante σε κάποιον από τους διαθέσιμους συμβιβασμούς για να αποφύγουν το κόστος;

Πέντε προβληματικές εξηγήσεις

- Από τις πέντε απαντήσεις που συνήθως δίνονται στα πλαίσια του ορθολογισμού, μας λέει ο Fearon, οι πρώτες τρεις δεν απαντούν το ερώτημα:
  1. **Αναρχία και δίλημμα ασφαλείας**: δεν εξηγούν από μόνα τους γιατί τα κράτη δεν διαπραγματεύονται μια συμφωνία που αποφεύγει το κόστος του πολέμου.
  2. **Αναμενόμενα κέρδη > κόστος**: Ακόμη κι αν ένας ηγέτης αναμένει να κερδίσει από τον πόλεμο, πρέπει να εξηγηθεί γιατί δεν μπορεί να εξασφαλίσει οφέλη μέσω διαπραγμάτευσης ex ante.
  3. **Παρεμποδιστικός πόλεμος**: Φόβος Δύναμης σε παρακμή δεν αρκεί ως εξήγηση. Γιατί τα κράτη δεν μπορούν να δεσμευτούν αξιόπιστα σε μια συμφωνία που λαμβάνει υπόψη τη μελλοντική μεταβολή ισχύος;

- Οι υπόλοιπες δύο, στηρίζονται στην υπόθεση των **λάθος υπολογισμών**. Απαντούν το ερώτημα αλλά όχι επαρκώς (δεν απαντούν γιατί τα κράτη δεν επιλέγουν ξεκάθαρη επικοινωνία προκειμένου αποφύγουν κόστος πολέμου):
  1. **Διαφωνίες περί σχετικής ισχύος:** και τα δύο κράτη αναμένουν ότι θα κερδίσουν. Πώς είναι αυτό δυνατό; Τρεις λόγοι, μόνο ο τρίτος άμεσα σχετ. με ορθολογισμό (Blainey)
     i. Συναισθηματικές δεσμεύσεις πχ εθνικιστική ρητορική (ανορθολογισμός)
     ii. Δυσκολία (λόγω πολυπλοκότητας) αποτίμησης επίδρασης διαφορετικών τακτικών, δογμάτων, τεχνολογίας κτλ (bounded rationality)
     iii. Διαθεσιμότητα μη δημόσιων πληροφοριών από μία από τις κυβερνήσεις
  2. **Λάθος εκτίμηση βούλησης άλλης πλευράς:** Το κράτος Α παραβιάζει συμφέροντα κράτους Β θεωρώντας πως Β δεν θα αντιδράσει.

Ασύμμετρη πληροφόρηση & κίνητρα παραπλάνησης

- Σχετίζεται με τα προηγούμενα δύο επιχειρήματα: ιδιωτικές πληροφορίες και αποφασιστικότητα
- Ηγεσίες γνωρίζουν τις δικές τους δυνατότητες και προθέσεις: Έχουν όμως **στρατηγικά κίνητρα** να αποκρύπτουν πληροφορίες ή να παραπλανούν
  - Μπορούν να υπερβάλλουν δυνατότητες & αποφασιστικότητα για αποτροπή
  - Μπορούν να κάνουν το αντίθετο για να αποφύγουν τρωτότητα ή κατηγορίες για επιθετικότητα
- Έτσι, εμπλεκόμενοι μπορεί να μην υπολογίσουν σωστά είτε σχετική ισχύ είτε αποφασιστικότητα = αποτυχία διαπραγμάτευσης
  - Πχ Δρόμος προς τον Α΄ ΠΠ & Ρωσοϊαπωνικός πόλεμος
- Συχνά, ο μόνος τρόπος να «γεφυρωθεί» το χάσμα επικοινωνίας είναι να λάβουν το ρίσκο πολέμου
- Ο ίδιος μηχανισμός μπορεί να οδηγήσει σε πόλεμο και με άλλους δύο τρόπους:
  - Καλλιέργεια εικόνας αντοχής ή ακαμψίας (πχ μικρά κράτη σε πόλεμο που θα χάσουν ή ΗΠΑ σε Κορέα)
  - Προσπάθεια «επικοινώνησης» πραγματικής σχετικής ισχύος

Προβλήματα (αξιόπιστης) δέσμευσης

- Μέρη μπορούν να καταλήξουν σε συμφωνία, αλλά για δομικούς λόγους δεν μπορούν να εμπιστευτούν το ένα το άλλο
- Στην ουσία, για τον Fearon, εδώ αποκαλύπτεται η *πραγματική* επίδραση της **διεθνούς αναρχίας**
  - Διαφορά με κλασσικό δίλημμα ασφαλείας: εδώ υποθέτουμε ότι κίνητρα και πληροφόρηση είναι σταθερά
- Με ποιους μηχανισμούς οδηγεί σε πόλεμο η ίδια η αναρχία;
  1. **Προληπτικός πόλεμος και πλεονέκτημα επίθεσης:** εάν η γεωγραφία και η τεχνολογία δίνουν σοβαρό πλεονέκτημα στην επίθεση
  2. **Παρεμποδιστικός πόλεμος ως πρόβλημα δέσμευσης:** κράτος που αναμένεται να αποδυναμωθεί μπορεί να θεωρήσει ότι η μελλοντική του θέση θα είναι χειρότερη
     - Δεν μας νοιάζει εδώ αβεβαιότητα αλλά δομές προτιμήσεων και ευκαιριών που δίνουν κίνητρα σε κράτη να μην τηρήσουν συμφωνίες (πχ φόβος Γερμανίας για μελλοντική ισχυροποίηση Ρωσίας πριν Α΄ ΠΠ)
  3. **Στρατηγικές περιοχές:** Περιοχές με στρατηγική ή οικονομική σημασία μπορούν να δώσουν σημαντικά μελλοντικά πλεονεκτήματα (πχ Ρώσο-φινλανδικός πόλεμος)

Αδιαιρετότητα ζητημάτων

- Ο Fearon θεωρεί την αιτιολόγηση αυτή λιγότερο πειστική από τις άλλες δύο, αλλά μπορεί να υποστηριχθεί λογικά
- Ορισμένα ζητήματα παρουσιάζονται ως **μη επιδεκτικά διαίρεσης** ή συμβιβασμού
  - Πχ ένας πόλεμος διαδοχής: ή ο ένας θα πάρει τον θρόνο ή ο άλλος
- Οι πλευρές μπορεί να αντιμετωπίζουν ένα ζήτημα ως απόλυτο, χωρίς περιθώριο παραχώρησης.
- Προβληματισμός Fearon:
  - Διεθνείς διαπραγματεύσεις πολυεπίπεδες και πολύπλοκες, σπάνια δεν μπορούν να γίνουν συνδέσεις με άλλα ζητήματα κτλ
  - Πολλά ζητήματα είναι στην πράξη αδιαίρετα αλλά όχι λόγω της φύσης τους (παράγοντες εσωτερικής πολιτικής κτλ)

Ορθολογισμός μετά το ξέσπασμα του πολέμου

Ορθολογικός πόλεμος (Λίτσας)

- **Σημαντική επισήμανση:** η ορθολογική στόχευση ενός πολέμου δεν μας βεβαιώνει ότι και το αποτέλεσμα θα είναι ορθολογικό
- Κριτήρια ορθολογικού πολέμου: σχεδιασμός, εκτίμηση κόστους – οφέλους, παύση
- **Σχεδιασμός**: Επιθυμητός (συνήθως επιθετικός έναντι ασθενέστερου αντιπάλου) vs ανεπιθύμητος (αμυντικός)
  - Σύμπραξη υψηλής και στρατιωτικής στρατηγικής: σύνδεση μέσων με σκοπό
  - Κινητοποίηση οικείας κοινωνίας και εσωτερική νομιμοποίηση
- **Αποτίμηση οφέλους – κόστους**:
  - Αποτίμηση ορθολογικότητας του ιδίου το **σκοπού** (πχ ανορθολογικότητα εξαφάνισης αντιπάλου)
  - Ανάλυση υφιστάμενων ισορροπιών και ενδεχόμενων μεταβολών (συστημικά αλλά και εσωτερικά)
- **Παύση πολέμου**: προϋποθέσεις **αμοιβαίας συνθηκολόγησης**

Επόμενη εβδομάδα

Βιβλιογραφία για συζήτηση

Παρακαλείσθε να προετοιμάσετε ακόλουθο κείμενο για το επόμενο μάθημα:

- Mann, M. (2023). Wars, rulers, rationality. *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie*, 64(1), 123-152. https://doi.org/10.1017/S0003975623000279

Επιπρόσθετη βιβλιογραφία

- Fearon, J. D. (1995). Rationalist explanations for war. *International organization*, 49(3), 379-414. https://www.jstor.org/stable/2706903
- Keen, D. (1997). A rational kind of madness. Oxford Development Studies, 25(1), 67-75. https://doi.org/10.1080/13600819708424122
- Lebow, R. N. (2024). Are Leaders Rational?. *Critical Review*, 36(4), 465-482. https://doi.org/10.1080/08913811.2024.2437912
- Λίτσας, Σ. (2024). *Πόλεμος και Ορθολογισμός*. Ποιότητα, Αθήνα. (1ο κεφάλαιο)